

ДМИТРО ГНЄДІН

**МОЇ
СПОГАДИ**

*Підготовка до друку,
передмова та коментар
доктора історичних наук,
професора В. М. Заруби*

Дніпро · ЛІРА · 2020

УДК 94(477.63)»1820/1879»
Г 56

Г 56 Гнедін Д. Т. Мої спогади. Підготовка до друку, передмова та коментар доктора історичних наук, професора В. М. Заруби. Дніпро: ЛІРА, 2020. 112 с.

ISBN 978-966-981-321-3

Спогади дворянина Олександрівського повіту Катеринославської губернії Д. Т. Гнедіна охоплюють історичні події і явища 1820–1879 рр. Автор розповідає про заселення Південної України, її господарське освоєння та господарів, подає детальні описи Катеринославської гімназії 1827–1832 рр. та благородних пансіонів при ній, безпосередньої процедури скасування кріпосного права у краї. Мемуарист детально зупинився також на діяльності земських установ у повіті, розвитку народної освіти та діяльності відомого просвітителя барона Миколи Корфа. Для істориків, краєзнавців, учнів середніх шкіл.

УДК 94(477.63)»1820/1879»

ISBN 978-966-981-321-3

© Заруба В. М., 2020
© ЛІРА, 2020

ЗАРУБА В.

ДМИТРО ГНЕДІН ТА ЙОГО СПОМИНИ

Неординарна постать дворянина Олександрівського повіту Катеринославської губернії Дмитра Титовича Гнедіна (1818–1885) вже привертала увагу дослідників. Ще наприкінці XIX – наприпочатку XX ст. у словниках Венґерова, Половцова, Брокгауза та Ефрона з'явилися статті М. Карішева¹ і А. Єльницького про нього як громадського діяча, благодійника, мецената, піклувальника про народну освіту і про створене ним на Катеринославщині сільськогосподарське училище. Науковці та краєзнавці Запоріжщини, досліджуючи земський рух, теж звертали увагу на його життя та діяльність, виокремлюючи насамперед події просвітницького подвижництва².

Народився мемуарист 1818 р. у селі Олександрівці Олександрівського повіту Катеринославської губернії³ і походив із родини колишніх запорожців. Його прадід, Павло Гнида, був звичай-

¹ Карышев Н. А. Гнедин Дмитрий Титович. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона...* Том 16. С. 954; Карышев Н. А. Гнединское ремесленное училище. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона...* Том 16. С. 955.

² Антощак М. М. Громадсько-просвітницька діяльність Д. Т. Гнедіна. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. 41. 2014. С. 55–61.

³ Нині – с. Олександрівка Покровського району Дніпропетровської області.

при енергичномъ участіи Ол. Ив. – Теперь скончалась ужъ и она (1891), сделавъ много для упроченія матеріальной стороны жизни училища.

Предлагаемыя воспоминанія написаны авторомъ въ 1879 году. При жизни онъ не читалъ ихъ никому, а ограничился лишь сообщеніемъ о ихъ существованіи. Онъ уполномочилъ меня опубликовать ихъ по смерти его и некоторыхъ изъ лицъ, которыя упоминаются въ тексте.

Г Н Е Д И Н Д .

МОИ ВОСПОМИНАНІЯ

Молодость, живя въ настоящемъ силится идти впередъ, надежда возбуждаетъ энергію. Старость, живя тоже въ настоящемъ, оглядывается назадъ; она живетъ воспоминаніями прошлаго. Для старика пріятно вспомнить все былое, это его отдыхъ. На основаніи этого-то эгоистическаго чувства, я взялся за перо, чтобы воспроизвести въ моей памяти, если не все, то хотя нечто изъ моей прошлой жизни. Положимъ, я не слишкомъ древній старикъ, но все же воспоминанія за 60 летъ назадъ, въ той местности, которая начала жить политически русской жизнью какое нибудь столетіе, не безынтересны.

Родомъ я чистой запорожской крови; прадедъ²⁷ былъ войсковымъ старшиной и что-то работалъ подъ Уманью; дедъ²⁸, полковой эсауль, окончилъ свое военное казацкое поприще подъ Очаковымъ, после чего обзавелся имениемъ. Подаренное Екатериною Великою Кутузову, оно было куплено у него по 50 коп. за десятину. Дедъ былъ нрава добраго и, что было большою редкостью, человекъ трезвый, никакихъ спиртныхъ напитковъ не употреблявшій. Дедъ по тому времени былъ человекъ хорошо

²⁷ Гнида Павло – запорожский старшина, учасникъ подій Коліівщини 1768 р. та боїв під Уманню.

²⁸ Гнида (Гнидин) Антін Павлович – полковий осавул Чорноморського козацького війська. Мав синів Кузьму, Тита, Данила і доньок Параскеву та Анастасію.

грамотный, а потому, считал необходимым дать образование и своим детям, которых было три сына и две дочери. Когда дедъ поселился въ своемъ имени, то смежное черезъ реку селеніе было казенное²⁹, въ которомъ жителей было сотни две или три душъ, и началась строиться деревянная церковь (теперь это село имеетъ более 4000 душъ); а потому съ возникновеніемъ прихода, въ педагогахъ недостатка не было: дьячки съ полной готовностью предлагали свои услуги и наделяли учениковъ своими познаніями; кроме того, къ деду забрелъ еще ученый мужъ, – бродячій немецъ, на обязанности котораго лежало вбить въ голову учениковъ всю немецкую премудрость. Вбиваніе немецкой премудрости началось после окончанія дьячковой; тогда детьми была хорошо усвоена заповедь: «помни день субботній», потому что ихъ каждую субботу дьячекъ секъ для памяти. Немецъ же не придерживался этого педагогическаго приема и находилъ, что сечь весьма полезно, и чемъ чаще, темъ лучше. Это правило пришлось не по вкусу двумъ старшимъ братьямъ отца; самый старшій заблагодарсудилъ поступить въ казаки, средній, характера неукротимаго, более ученія любилъ ловить полудикихъ бешеныхъ лошадей и скакать на нихъ по полямъ; отецъ же мой былъ более тихаго характера, а потому ему, да еще одному изъ принятыхъ товарищей, приходилось выносить всю тяжесть немецкой премудрости. Изъ трехъ братьевъ одинъ только отецъ избралъ гражданскую службу, а два старшихъ брата были военные. Тотъ, который поступилъ въ казаки, скоро ушелъ оттуда на хозяйство, второй же былъ милиціонеромъ во время французской кампаніи въ 1812 году.

Во времена Екатерины и Павла край нашъ представлялъ громадныя неводеланныя степи, богатая растительностью; на нихъ еще плодились табуны дикихъ лошадей. Поселки были весьма редки, на разстояніи одинъ отъ другого на 50 и даже 100 верстъ. Помещиковъ было очень мало. Хотя большая часть земель была раздарена императрицей приближеннымъ, но эти лица, будучи уроженцами или великорусскихъ губерній или остзейскихъ

²⁹ Село Покровське, нині смт Покровка, районний центр Дніпропетровської області.

и даже малорусскихъ, редко заводили свои хозяйства; въ особенности великороссамъ не нравилась эта безбрежная ширь; а потому они сбывали эти имения почти за безценокъ; покупателями по большей части являлись запорожскіе казаки, для которыхъ родныя степи были слишкомъ близки ихъ сердцу. Немногочисленные, то тамъ, то сямъ разбросанные поселки были заселены на казенныхъ земляхъ преимущественно оседлыми запорожцами, къ которымъ отъ времени до времени прибывали изъ Малороссіи крестьяне. Въ особенности великъ былъ наплывъ переселенцевъ после закрепощенія крестьянъ³⁰, хотя закрепощеніе было объявлено не только въ Малороссіи, но и въ Новороссійскомъ крае; но малороссійскіе крестьяне изъ двухъ золь выбирали лучшее и уходили изъ Малороссіи, чтобы селиться у какого нибудь степного помещика, по большей части запорожца.

Надо отдать справедливость этимъ первымъ помещикамъ-запорожцамъ; они ничемъ не стесняли крестьянъ; каждый поселившійся занималъ земли, сколько могъ обработать, неимущій получалъ помощь, барщины не было почти никакой, да въ ней не было и надобности, потому что земледіемъ занимались мало; сеяли хлебъ собственно для продовольствія, а трава косилась мало, да и то наемными людьми.

Выгоды же отъ этихъ крестьянъ были следующие: во 1) они образовывали поселокъ, ограждали владельца отъ набега разбойниковъ, которыхъ въ первое время было много, и во 2) они были по большей части экономической прислугой: чабанами, табунщиками, пастухами, съ правомъ водить свой скотъ наравне съ владельческимъ и на полномъ содержаніи владельца круглый годъ.

Разумеется, пастухи менялись, по мере того, какъ живой инвентарь ихъ, увеличиваясь, делался бременемъ для владельца; место ихъ занимали менее имущіе. Вообще, крестьяне этихъ первыхъ помещиковъ-запорожцевъ были очень богаты; многіе имели по нескольку сотъ овецъ и по нескольку десятковъ рогатаго скота. Крестьянамъ можно было быть богатыми и довольными: ихъ было немного, а земли масса; вотъ хоть бы у деда: зем-

³⁰ Тобто, після 1795 року.

ДОДАТОК

ГНИДИ – ГНИДИНИ – ГНЄДІНИ

Родовід⁷⁶

I

1. **ГНИДА Павло.** Запорожець, учасник Коліївщини (1768 р.) і боїв під Уманню. *Дружина: N. N. N. Діти: Антон.*

II

2 (1). **ГНИДА (Гнидин) Антон Павлович.** Запорозький старшина, який згодом служив у війську Чорноморських вірних казаків і у 1788 р. брав участь у боях під Очаковим. Полковий осавул у відставці (1814). Поміщик Олександрівського повіту. Купував землю та селян у М. І. Голеніщева-Кутузова (1800). За ним у 1806 р. с. Олександрівка, 206 чоловічої і 167 жіночої статі душ, 10 500 десятин придатної, 2 214 десятин і 600 кв. саженів непридатної землі. Купив після 1806 р. у капітана Івана Мироновича Язикова с. Янчул (1750 придат. і 112 непридат. дес. землі, 10 чол. і 9 жін. статі душ). У 1811 р. за ним с. Олександрівка (Кузьминка) із хуторами (2 154 дес.), та с. Данилівка (Янчулівка) із 1 972 дес.

⁷⁶ Заруба В. М. Катеринославські дворяни. Матеріали до біографістики, генеалогії та персоналістики. Дніпро, Ліра. 2019. С. 264–266.

У 1814 р. склав духовний заповіт. Внесений до 2-ї частини дворянської родовідної книги (РК) Катеринославської губернії визначенням дворянських депутатських зборів (ДДЗ) та указом Герольдії правлячого Сенату (1810). Помер у 1816 р. *Дружина: N. N. N. Діти: Кузьма, Данило, Параскева (у заміжжі Іваницька), Тит, Анастасія (у заміжжі Рябініна).*

III

3 (2). **ГНИДИН Данило Антонович.** Колезький реєстратор. У 1807 р. був п'ятисотенним у складі Катеринославського земського війська (ополчення) від Олександрівського повіту (збір у селі Турханівка). Поручник у відставці. Поміщик, за яким с. Данилівка Олександрівського повіту. Внесений до РК. У 1818 р. убитий у маєтку власними селянами. *Дружина: N. N. N. Померла у 1840 р. Діти: Єгор, Іван, доньки. Вчиняли 17 серпня 1840 р. розподільчий акт маєтностей покійних батьків.*

4 (2). **ГНИДИН Кузьма Антонович.** Із запорозької старшини. Був на дійсній військовій службі. Штаб-капітан (1808–1812). Засідатель Олександрівського земського суду у 1809–1811 рр. Суддя Олександрівського повітового суду у 1828–1830 рр. Штаб-ротмістр у відставці. Внесений із сімейством до РК визначенням ДДЗ і указом Герольдії Сенату. Його справа про дворянство згоріла у пожежі приміщення ДДЗ, що трапилася у 1839 р. Повітовий поміщик, за яким було жінчине село Кузьминка. *Дружина: Василенко Уляна Григорівна.* Народилася близько 1790 р. (мала 3 рочки у 1794 р.). Донька поміщика Олександрівського повіту Григорія Івановича Василенка та доньки сотника чорноморських казаків Явдохи Кузьмівни Уманської. Штаб-капітанша (1811). Поміщиця Олександрівського повіту, за якою по ревізії 1811 р. маєтність: «Владелица части крестьян в деревне тестя своего, полкового есаула Антона Павлова Гниды, Козьминке доставшейся ей от матери, капитанши Евдокии Козьминой Василенко». *Діти: Яків (1813 р. н.), Євпраксія (1816 р. н., у заміжжі Миргородська).*

5 (2). **ГНЄДІН Тит Антонович.** Урядовець, який служив у Олександрівській міській поліції і керував побудовою міської тюрми (1825). Боровся у повіті з віспою, за що отримав відзнаку

Данилівки в 889 дес. Офіцер, у 1897 р. жив в Одесі і служив у штабі Одеського військового округу.

17 (9). **ГНИДИН Микола Іванович**. Дрібнопомісний поміщик Олександрівського повіту (на 1860 р.), за котрим у 1878 р. біля села Данилівки 789 дес. землі. Обирався гласним Олександрівських повітових земських зборів впродовж 1869–1878 рр. Внесений до РК.

ЗМІСТ

Заруба В. Дмитро Гнедін та його спомини.	3
Каришев М. Передмова до видання 1893 р.	14
Гнедин Д. Мои воспоминания	17
Додаток: Гниди – Гнидини – Гнедіни. Родовід.	104